RAQAMLI TA'LIMDA TENGLIK PARADOKSI: PEDAGOGIK QO'LLAB-QUVVATLASHNING IJTIMOIY-FALSAFIY MODELI

Madaminov Umarxo'ja Ergash o'g'li
Andijon viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi, Matbuot-kotibi

Annotatsiya. Maqolada raqamli resursdan foydalanish imkoniyati bilan ta'limdagi mazmunli ishtirok o'rtasidagi tafovut ijtimoiy-falsafiy jihatdan tahlil qilinadi. Tenglik, inklyuziya va mazmunli ishtirok asosida «to'siq – ko'mak – ishtirok – o'zlashtirish dalili» konseptual modeli taklif etiladi.

Kalit so'zlar: ta'lim paradigmasi, raqamli tenglik, inklyuziya, pedagogik ko'mak, mazmunli ishtirok.

Аннотация. В статье социально-философски анализируется различие между доступом к цифровым ресурсам и содержательным участием в обучении. На основе равенства, инклюзии и содержательного участия предлагается концептуальная модель «барьер – поддержка – участие – подтверждение усвоения».

Ключевые слова: образовательная парадигма, цифровое равенство, инклюзия, педагогическая поддержка, содержательное участие.

Abstract. The article offers a socio-philosophical analysis of the gap between access to digital resources and meaningful participation in learning. It proposes a conceptual model of "barrier – support – participation – evidence of learning" grounded in equality, inclusion and meaningful participation.

Keywords: educational paradigm, digital equality, inclusion, pedagogical support, meaningful participation.

Kirish. Platformaga ulanish ta'limga qo'shilish bilan aynan bir narsa emas. Bir xil elektron topshiriq turli boshlang'ich bilim, oilaviy sharoit va ta'lim ehtiyojiga ega o'quvchilarga berilganda, resursning umumiyligi uni o'zlashtirish imkoniyatining tengligini kafolatlamaydi. Mazkur maqolada «tenglik paradoksi» shu ziddiyatni anglatadi: imkoniyatni kengaytiruvchi vosita pedagogik ko'maksiz ayrim o'quvchilarni mazmunli ishtirokdan chetda qoldirishi mumkin. Muammo texnologiyadan voz kechishda emas, uning imkoniyatini haqiqiy bilimga aylantirish shartlarini aniqlashdadir.

Maqsad va metodologiya. Maqsad — raqamli ta'limdagi teng imkoniyatni mazmunli ishtirokka aylantiruvchi pedagogik qo'llab-quvvatlash modelini asoslash. Tadqiqot ta'lim paradigmasining transformatsiyasi haqidagi dissertatsion izlanishlar

doirasida, ontologik, gnoseologik va aksiologik tahlil hamda konseptual modellashtirish asosida bajarildi. Dissertatsiyada keltirilgan konstruktivistik yondashuv va UNESCO materiallari qiyosiy tayanch sifatida olindi [1–3]. Ish nazariy-konseptual xususiyatga ega; quyidagi model empirik sinov natijasi emas.

Nazariy tahlil. Ontologik jihatdan raqamli ta'lim — faqat axborot joylashtirilgan makon emas, insonlar o‘zaro munosabatga kirishadigan o‘quv muhitidir. Unda ro‘yxatdan o‘tganlik o‘quvchining savol berishi, fikri eshitilishi va hamkorlikda ishlashini o‘z-o‘zidan ta'minlamaydi. Shu sababli ta'limdagi mavjudlikni texnik qayd bilan emas, shaxsning faol ishtiroki bilan bog‘lash zarur. Bu o‘qituvchini platforma nazoratchisidan o‘quv munosabatlarini tashkil etuvchi pedagog sifatida ko‘rishni talab qiladi.

Gnoseologik jihatdan axborotga ega bo‘lish uni anglash bilan teng emas. K. Seifert va R. Sutton konstruktivistik ta'limda bilimning faol shakllanishini, ijtimoiy konstruktivizmda esa bilimdon hamkor ko‘magining ahamiyatini yoritadilar [1]. Bundan kelib chiqib, elektron materialni yetkazishdan tashqari uni tushunish, muhokama qilish va yangi vaziyatda qo‘llash faoliyatini tashkil etish lozim. Tayyor javobni berish emas, o‘quvchining javobga kelishiga yordam berish pedagogik ko‘makning mazmunidir.

Aksiologik jihatdan tenglik inson qadr-qimmati va bilim olish imkoniyatining adolatli tashkil etilishiga taalluqlidir. Mazkur modelda bu barcha o‘quvchilarga bir xil yordam yoki bir xil baho berishni emas, sifatli o‘zlashtirish yo‘lidagi turlicha to‘siqlarga mos ko‘makni anglatadi. UNESCO ham ta'limni hamkorlik, birdamlik va faol subyektlik bilan bog‘laydi [2]. Demak, ehtiyojga mos yordam tenglikdan chekinish emas, uni amalda ro‘yobga chiqarish sharti sifatida qaralishi kerak.

Taklif etilayotgan model. «To‘siq – ko‘mak – ishtirok – o‘zlashtirish dalili» modeli texnik faollikni qayd etishdan pedagogik ehtiyojni aniqlashga o‘tishni nazarda tutadi. Uning tahlil birligi platformaga kirishlar soni emas, aniq o‘quv vazifasidagi to‘siqdir. Ontologik mezon mazmunli ishtirokni, gnoseologik mezon o‘zlashtirish dalilini, aksiologik mezon esa ehtiyojga mos ko‘makni belgilaydi.

Birinchi bo‘g‘in — to‘siq. Topshiriq bajarilmaganda qurilma yoki internet yetishmasligi, materialning nomos shakli, bilimdagi bo‘shliq va yordam so‘rashdagi qiyinchilik farqlanadi. Bularning barchasiga «faollik past» degan yagona izoh berish yetarli emas. Qisqa suhbat va dastlabki topshiriq orqali aniqlangan ehtiyoj keyingi qarorga asos bo‘ladi.

Ikkinchi bo‘g‘in — ko‘mak. Texnik to‘siqqa kam trafik talab qiladigan yoki oflayn material, idrok etishdagi to‘siqqa subtitr va ekran o‘quvchiga mos matn, bilimdagi bo‘shliqqa bosqichli tushuntirish tavsiya etiladi. Ko‘mak vazifani o‘quvchi o‘rniga bajarish emas, uning o‘zi bajara olishi uchun sharoit yaratishdir.

Uchinchi bo‘g‘in — ishtirok. O‘quvchiga savol berish, xatosini muhokama qilish va fikrini qulay shaklda ifodalash imkoniyati yaratiladi. Pedagogik qo‘llab-quvvatlash hukm qilmasdan tinglash va kamsitmaydigan qayta aloqa bilan uyg‘unlashtiriladi. Tizimga kam kirishning o‘zi dangasalik yoki psixologik muammo haqida xulosa chiqarishga asos bo‘lolmaydi.

To‘rtinchi bo‘g‘in — o‘zlashtirish dalili. Natija fayl yuklangani bilan emas, tushunchani izohlash, yechimni asoslash va bilimni boshqa vaziyatga ko‘chirish orqali tekshiriladi. O‘quvchi qayta aloqa asosida ishini yaxshilaydi. Qiyinchilik saqlansa, ko‘mak o‘zgartiriladi; shu tariqa model bir martalik yordam emas, qayta ko‘rib boriladigan pedagogik jarayon bo‘ladi.

Amaliy qo‘llash. Shartli misol sifatida tarixiy hodisaning sabablarini ikki manba asosida qiyoslash topshirig‘ini olaylik. Uyida umumiy telefondan foydalanadigan o‘quvchiga materialni oldindan olish va oflayn ishlash imkoniyati, ko‘rishda qiyinchiligi bo‘lgan o‘quvchiga ekran o‘quvchiga mos matn, tahlilda qiynalayotganga esa yo‘naltiruvchi savollar beriladi. Maqsad o‘zgarmaydi: manbalardagi farqni topish va xulosani dalillash. Javob yozma yoki og‘zaki bo‘lishi mumkin, chunki bu vazifada baholash obyekti yozish tezligi emas, tarixiy tahlildir. Alohida yozuv ko‘nikmasi tekshiriladigan vazifada esa bunday almashtirish avtomatik qo‘llanmaydi.

Ushbu misolning tamoyili — ta’lim maqsadini saqlagan holda unga erishish yo‘lini moslashtirish. Qo‘shimcha yordam olganlik kamchilik belgisi sifatida oshkor qilinmaydi; ehtiyoj haqidagi ma’lumot pedagogik vazifa doirasida ishlatiladi. Psixologik qo‘llab-quvvatlash o‘quvchini baholashdan chiqarish emas, uning bilimini namoyon etishiga xalal berayotgan to‘siqlarni kamaytirishga qaratiladi.

O‘zbekiston sharoitida mazkur yondashuvni o‘zbek tilidagi ochiq resurslar, aralash ta’lim va pedagoglarning kasbiy rivojlanishi bilan bog‘lash maqsadga muvofiq. UNESCOning 2025-yilgi xabarida ham hududiy pedagogik markazlarda o‘qituvchilarning raqamli kompetensiyalarini rivojlantirish ishlari yoritilgan [3]. Model doirasida malaka oshirish mashg‘ulotlariga bitta topshiriqni turli ehtiyojlarga moslashtirish, foydalanishga qulayligini tekshirish va o‘zlashtirish dalilini tanlash amaliyotini kiritish taklif etiladi.

Ta'lim tashkilotida ko'mak uchun mas'ul pedagog, murojaat kanali va qayta aloqa vaqti oldindan belgilanmog'i lozim. Samaradorlikni keyinchalik baholashda ishtirokdagi uzilishlar, yordamdan keyingi mustaqil bajarish hamda yangi vaziyatda qo'llash darajasi birgalikda kuzatilishi mumkin. Bunda boshlang'ich tayyorgarlik va topshiriq murakkabligi hisobga olinadi; faqat umumiy faollik oshgani sababiy samaradorlikning isboti sifatida olinmaydi.

Raqamli ta'lim paradigmasining insonparvarligi resurslar ko'pligida emas, ular kimning bilim olish imkoniyatiga aylanganida namoyon bo'ladi. Taklif etilgan model tenglikni texnik ta'minotdan pedagogik munosabatlar darajasiga olib chiqadi. Ta'limning asosiy savoli «Kim platformaga kirdi?» bilan tugamasligi kerak: «Kim o'rgana oldi, kimga qanday ko'mak yetishmadi?» degan savol ham uning markazida turishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Seifert K., Sutton R. Educational Psychology. 2nd ed. Global Text Project, 2009. 2-bob.
2. UNESCO. Futures of Education. Elektron manba. Murojaat sanasi: 12.10.2026.
3. UNESCO. Advancing digital education in Uzbekistan: Wendy Gorton's mission to empower teachers. 25.02.2025. Elektron manba. Murojaat sanasi: 12.10.2026.